

Předneseno na Sympoziu rodinné terapie v Hejnicích 31. března 2006
Publikováno: Sborník Symposium rodinné terapie Hejnice 2006 Nebezpečné známosti

Sborník vyšel jako internetové periodikum Soffforum č.3, 2006

Terapeutická práce s rodinou /Bezpečné známosti v rodinné terapii/

PhDr. Věra Müllerová

„Nebezpečným známostem“ byl člověk vystavován vždycky, možná, že řada známostí může být „potenciálně nebezpečných“, je třeba je prozkoumávat. Důležité je prozkoumávat také naopak „bezpečné známosti.“ Jak je rozpoznat a spoluvytvářet. Vztah terapeuta a klienta je také známostí. Měl by být prospěšným a bezpečným pro klienta i terapeuta, ale může být také neprospěšný/nebezpečný. Zamysleme se spolu nad průběhem terapeutické práce s rodinou, či s jejími jednotlivými členy, právě z toho pohledu co je „bezpečné“, zaměříme se i na hledisko aranžmá setkání .

Rodinný terapeut je orientovaný na pomoc jednotlivci a (i) celému rodinnému systému. Jak tady citlivě postupovat? Terapeutická práce s celou rodinou v situaci tady a teď přináší rodině velkou „šanci na změnu“. Zároveň přináší potenciální nebezpečí. Podpora jednoho člena rodiny může někdy neprospívat druhému. Snaha terapeuta pracovat s celou rodinou (v situaci tady a teď) může někdy ohrožovat některého člena rodiny. Jak vybalancovat hranici? Kdy být spolu a kdy zvlášť ?

Terapeut musí ovládat umění „neutrality“. Nestranit jednomu, vůči všem být „podpurný“. Nestat se „nebezpečným známým“. Měl by se učit spoluvytvářet vztah přátelství. Být přítelem klientovi, celé rodině a sám sobě.

Prolog.

Zažila jsem v době, když jsem psala text tohoto příspěvku následující setkání. Klientka se na mě obrátila s žádostí o terapii manželského vztahu, s tím, že ke mně dochází její manžel, ona sama prý zatím neměla zájem o spolupráci, nyní by ji ráda navázala. V průběhu prvního setkání mi řekla. „Docházela jsem ke svému psychologovi, ten říkal, že „kope za svého klienta“ a divil se prý (psycholog), jak se to dělá, když je přítomen zároveň manželka a manžel, jak a za koho potom „terapeut kope?“ Odpověděla jsem s použitím jejího slovníku, že rodinný terapeut „kope (i) za celou rodinu“ a začala jsem přibližovat potřebu „umění neutrality“. Nakonec jsem jí navrhla společné setkání s manželem, až budou chtít, až k tomu bude ona i on připravena/připraven.

Předložila jsem tento malý příběh jako ilustraci. Je důležité uvažovat o potížích klienta v kontextu celé rodiny a zároveň je potřebné uvažovat o tom, jak má terapeut zajistit, aby podpora jednoho člověka nebyla ohrožením druhého člověka v rodině...

Do terapie přijde v našich podmínkách (středisko pro rodinu a mezilidské vztahy - nezdravotnické zařízení) na první setkání často sama žena/matka. Někdy přichází jako první muž/otec, někdy přijde manželský pár nebo dospívající/dospělé děti. Praxe je taková, že nejedná-li se o specializované pracoviště RT, málokdy přijde poprvé celá rodina.

Návštěvníky přivádí do terapie krize v rodinných a manželských vztazích, neporozumění své životní situaci, bezradnost, samota , potřeba „něco změnit“, nebo

„změnit někoho v rodině“, potřeba „vyřešit problém“, respektive potřeba „dosáhnout spokojenosti“. Očekávají od terapeuta podporu, porozumění situaci a svým pocitům, změnu. Ptáme-li se na zakázku (jakého cíle chce člověk dosáhnout), dozvídáme se někdy, že cíle jednotlivých účastníků jsou sladěné, (abychom si lépe rozuměli, aby se nám v rodině lépe žilo), ale někdy jsou až protichůdné/protistojné. Jeden chce manželství a rodinu zachovat, druhý se chce rozvést.

Výchozí situace v terapii je rozdílná, přichází –li samotný člen rodiny, či přijde-li celá rodina. Jak postupovat?

V prvním případě se zdá být pro rodinně orientovaného terapeuta samozřejmým, že vnímá jednotlivce v kontextu celého rodinného systému. Místo zaměření pozornosti na „problém“, izolovaný příznak, zaměřuje pozornost i na rodinný systém. Již kladením otázek týkajících se ostatních členů rodiny, terapeut „rozšiřuje kontext“. Může se například ptát, ví-li ostatní členové rodiny, že klient vyhledal pomoc, chce-li někoho přizvat. Např. „Myslíte, že by bylo dobré pozvat někoho dalšího z rodiny, že by Vám to pomohlo při řešení vašeho problému?, že by někdo chtěl, nebo mohl přijít?“ K tomu mu slouží instrumenty rodinné a systemické terapie, např. cirkulární dotazování, zpřítomňování nepřítomných členů rodiny, užití genogramu, atd.

V druhém případě, přijde-li celá rodina, je důležité zaměřovat pozornost i na jednotlivce. Zjišťovat, kdo má přijít příště. Všichni? Nebo má přijít někdy jenom jeden člen rodiny, či někdo s někým? Vyplatí se zeptat klienta / klientů a názor respektovat.

Když klient přichází jako první sám, jsou tady pasti pro rodinného terapeuta, který zná přednosti práce s celou rodinou pohromadě a je v pokušení klientovi takovou práci navrhnout.

Klient přichází například s tím, že chce řešit problém sám, vnímá to jako „svoji věc“. Nechce? aby přišel někdo další nechce ostatní zasvěcovat. Někdy také chce sdílet výlučný vztah s terapeutem sám (chce ho „mít sám pro sebe“). Kdyby terapeut naléhal v této situaci na klienta, že musí přizvat dalšího člena rodiny, může přerušit rozvíjení vztahu, poškodit klienta, nebo také třeba člena rodiny. Je třeba to respektovat, vyčkat, bude-li klient sám chtít někoho přizvat.

Karolina, 18 let, studentka, neudrzuje vztahy s vlastním otcem. Neviděla ho šestnáct let, má nevlastního otce, který ji vychoval.. V současnosti se dělo nějaké majetkové vyrovnání s biologickým otcem a Karolina se s ním měla při této příležitosti setkat. Na konzultaci přišla s tím, že si chce „popovídat o tom všem, co v sobě nese těch šestnáct let“. Dívka říká, že matka se nabízí, „že by přišla, že K. podrží“. Nabízím přijetí matky s tím, že jsem připravena pro rodinnou terapii a Karolina říká. „Ne, to já chci sama, chci si to vyřešit sama.“ Respektuji. Odkazuji na eventuální možnost pozvat matku v budoucnosti...

Matka telefonuje, chce se objednat na první konzultaci. Má potíže se synem, 19 let. Ptá se, má-li přijít se synem, nebo sama. Ona by ráda sama. Dotazuji se na to, co by chtěl syn. Matka říká. „On by chtěl přijít sám“. Navrhla jsem matce, ať se domluví. Výhled práce s celou rodinou zůstává.

- **Klient** přizve rodinného příslušníka způsobem, který je pro příbuzného nepřijatelný. Ten potom na konzultaci nepřijde, protože se může cítit dotčen.

Monika docházela do individuální terapie delší dobu, stěžovala si na špatné vztahy v rodině, chybění lásky, zejména od matky. Vyčítala matce, že ji nikdy neměla ráda, že vztahy v rodině nejsou takové, jaké by si přála mít... Říká, že si přeje vřelé blízké vztahy, sama pochybuje, je-li jich schopna. Dívka odmítala přizvání rodičů, eventuálně sourozenců, později přijala návrh terapeuta, možná proti svému přesvědčení a pozvánku pro rodiče upravila „po svém“ resolutním způsobem. „oba, nebo nikdo“ . Matka chtěla přijít, ale myslela si prý, že nemůže přijít, když nepřijde otec. Nepřišel nikdo z rodičů, pokračovala individuální terapie .(Matka by byla bývala příšla?)

V druhém případě, přijde-li celá rodina,

je důležité zjišťovat, kdo má přijít příště. V průběhu trvání spolupráce terapeut zvažuje, vyhodnocuje, ptá se. Všichni? Nebo má přijít někdy jenom jeden člen rodiny, či někdo s někým? Kdyby terapeut trval na tom, že má do terapie docházet stále celá rodina, mohlo by dojít k ohrožení nějakého člena rodiny.

V terapii pracujeme (i) s hranicemi, které mají velký význam pro dobré fungování rodiny a je třeba dbát na jejich respektování, necitlivé překračování hranic může ublížit. Jsou to hranice rodin (mezi jednotlivými rodinami) i uvnitř téže rodiny. Někdy je třeba, v situaci tady a teď, respektovat mezigenerační hranici, sourozenecké a rodičovské hranice, i intimní prostor jednotlivce. A ještě další hranice, například hranice rolí a zodpovědnosti a kompetence. V terapii pracujeme (ať chceme nebo nechceme) uvnitř těchto hranic a je potřeba je respektovat a nepřekračovat bez souhlasu klientů. Práce s celou rodinou v situaci tady a teď přináší rodině velkou šanci na změnu, ale přináší i potenciální rizika – při nerespektování těchto hranic může být některý člen ohrožen.

Supervize terapeuta Jana.

Rodina se čtrnáctiměsíčním dítětem. Manželka byla fyzicky napadena manželem, uhodil ji.

Zakázka: odstranit, vyhnout se násilí. Tři návštěvy, vždy celá rodina. Na čtvrté setkání přišla manželka a dítě, manžel nepřišel a nepřišel do terapie dosud. Terapeut Jan si myslí, že je to proto, že zval naléhavě tchána, otce manželky. Terapeut „trval na tom“, aby tchán přišel, manželka to také chtěla, ale manžel nechtěl . Čí přání měl terapeut respektovat?...

Možná, že manžel nepřišel z nějaké úplně jiného důvodu, než se domnívá Jan, ale možná, že je dobře zamyslet se, nebyly-li překročeny hranice některého subsystému rodiny .

Tříčlenná rodina, otec, matka, syn. Devatenáctiletý Adam je označený rodiči jako „problémový“, sám tak také o sobě mluví. Adam se přestal učit, vyhodili ho z víceletého gymnasia, pak nastoupil na „lehčí střední školu,“ ale i zde začala nedocházka, neučení, čtyřky.

Zakázka: aby Adam nechodil za školu, aby nelhal doma, aby udělal maturitu.

S rodinou spolupracujeme téměř dva roky. Poprvé a podruhé chtěli přijít všichni spolu, pak projevil syn zájem o individuální práci, rodiče to respektovali. Kombinujeme individuální setkání se synem Adamem, párovou terapii v manželské či rodičovské dyádě a pravidelná setkání s celou rodinou.

Předkládáme jedno setkání s celou rodinou pro ilustraci, kdy je příhodné pracovat s celou rodinou v situaci tady a teď.

Rodina přichází, vstřícní, usmívají se. Jak se komu dařilo?

Syn Adam říká. "musím si postěžovat"... Popisuje událost minulého týdne. Jednoho dne ráno nešel do školy, protože mu bylo špatně, odpoledne šel na brigádu (výdělečnou, což mu rodiče opakovaně doporučovali), protože se mu udělalo lépe. Z brigády odešel předčasně, protože se mu zase udělalo hůře. Po návratu to všechno oznámil matce. Matka nevěřila, začala „vysílat“. Syn po podrobnějším popisu říká. „A tak je to všechno jedno, když jdu za školu a lžu, i když dělám všechno správně...matka křičí a křičí a všechno zpětně mi vyčítá... rodiče by se měli taky snažit“. Pracujeme s příběhem. Každý popisuje svou verzi, jak to prožíval tehdy, jak to hodnotí teď s odstupem, jakou systemickou „známku“ by dal rodině za zvládnutí celé situace. Bylo to cvičení/trénink ve sdělování, vzájemném naslouchání, empatii. V závěru setkání členové rodiny referovali. Zažívali uvolnění, otevřeně mluvili o problémech, zvýšila se i hodnota vzájemné akceptace, každý „víc chápal“ druhého. V závěru jiného společného setkání rodiny otevřeně mluvili o svých přáních, očekáváních.. Na syna údajně zapůsobila již ta skutečnost, že otec s matkou někam kvůli němu chodí, a obdobně rodiče oceňovali, že syn usiluje o změnu a pracuje „na tom“ spolu s nimi.

Chtěli jsme se zamyslet (a krátce v kazuistických střípcích ilustrovat,) jak je důležitá práce s celou rodinou v situaci tady a teď, a jak je možno dělat, či je to dokonce žádoucí, rodinnou terapii i s jedním členem rodiny, nebo s částí rodiny. Je třeba pružně kombinovat práci individuální a rodinnou a i při individuální práci uplatňovat rodinný přístup. Když vnímáme klienta v kontextu jeho rodinných vazeb, můžeme pracovat jenom s ním a dosažením změny u něj ovlivnit celý systém, a při práci s celou rodinou je důležité zaměřovat pozornost (i) na jednotlivce.

Byl to jen výsek zkušenosti, několik poznámek, téma jsme nevyčerpali. Je to inspirace pro nás, abychom přemýšleli o člověku, který k nám přichází, abychom nezapomněli, že je nezbytné respektovat klienta a jeho zakázku, abychom se učili rozumět kontextu a přizpůsobovat se konkrétní situaci.

literatura:

Boš, P.: Triadické myšlení. Kontext 1.roč. /1985/ č.3, str. 8-14

Gjuričová,Š., Kubička,J.: Rodinná terapie systemické a narativní přístupy. Praha, Grada 2003.

Müllerová,V., Mezníková,M.:Čas proměn v rodině a rodinné terapii. Psychologie dnes, 10 roč./2004/č.12,str.26-28

PhDr. Věra Müllerová, nar. 1949

Studovala Filosofickou fakultu UK Praha (ukončení studia 1973), IRT Praha (Institut rodinné terapie), výcvik v rodinné a systemické terapii. Praxe v rodinné terapii, v oblasti manželského a rodinného poradenství a v krizové intervenci. Pedagogická činnost na Jihočeské univerzitě. Pracuje ve Středisku pro rodinu a mezilidské vztahy Č.

Budějovice, vyučuje na Jihočeské univerzitě, Teologické fakultě .

PhDr. Věra Müllerová, Středisko pro rodinu a mezilidské vztahy, Nádražní ul. 47, 370 01 České Budějovice

v.mullerova@gmail.com